

Szalánczay György

Nemzetiségek Nógrádban

A közelmúltban zajlottak le a nemzetiségi szövetségek országos értekezletei. A szlovák- és német nemzetiségiek tanácskozásán megyénk küldöttei is részt vettek. Nógrád megye 24 községében élnek nemzetiségi származású lakosok, túlnyomó többségük szlovák, két községben – Szendehelyen és Berkenyén – német anyanyelvűek.

A megye nemzetiségi lakosai kb. 250 éve költöztek mai lakóhelyükre. A törökök kiűzése után Nógrád megyében nem alakult ki olyan népesedési vákuum, mint az Alföld egyes vidékein, de a népesség mozgása itt is nagyfokú volt. Az ide települő szlovákok nagy többsége spontán átköltöző volt, az itt élő protestáns földesurak azonban néhány községbe szervesen telepítettek be protestáns vallású szlovák parasztokat. Így alakult ki jelentős számú szlovák lakosság elsősorban Galgaguta, Szente, Szátok, Bánk, Ósagárd és Nőtincs községekben. A megye sok településén több mint két évszázada él együtt a szlovák és a magyar parasztság; – joggal tehetjük fel a kérdést: milyen volt és milyen ma a magyar és a nemzetiségi lakosság együttélése megyénkben. A magyar történelemben gyakran vetődött fel a nemzetiségi probléma; így nem érdektelen a kérdés: él-e még ma is a nemzetiségi kérdés a köztudatban, és ha él, hogyan él? Mit jelent ma nemzetiséginek lenni Magyarországon?

A magyar és a nemzetiségi lakosság együttélésének első időszaka – kb. másfél évszázad – szinte zavartalannak mondható. Az itt élő magyar és szlovák parasztok életkörülményei, anyagi helyzete hasonló volt, a megyei nemesség jelentős része is kétnyelvű volt, kifejezett nemzetiségi elnyomásról ebben az időszakban nem beszélhetünk. A nemzetiségek nemzeti öntudatra ébredése a reformkor idejére tehető. Az 1848/49-es forradalom és szabadságharc alatt nem volt nemzetiségi ellentét Nógrád megyében, s a szabadságharc leverését követő megtorlás és önkényuralom egyaránt sújtotta a magyarokat és a szlovákokat.

A nemzetiségi elnyomás és az erőszakos magyarosítás a kiegyezés után kezdődött, s csúcspontját a két világháború közti irredenta, nacionalista időszakban érte el. Ez a korszak mérhetetlenül sokat ártott a magyar és szlovák kapcsolatoknak, az ekkor keletkezett feszültségek még sokáig éreztették hatásukat.

A felszabadulás gyökeres változást hozott a nemzetiségi politika terén is: a hazánkban élő nemzetiségiek államunk teljes jogú polgárai lettek, senkit sem ért hátrány vagy sérelem nemzetisége miatt; (pl. a földosztás egyaránt földet juttatott a magyar és a szlovák parasztnak) kultúrálódásukhoz, anyanyelvük tanulásához, népművészetük és népi hagyományaik megőrzéséhez nagyon sok segítséget kaptak, ill. kapnak.

A megye nemzetiségi lakosságának többsége a rétsági járásban él. A járás népességének mintegy 25–26 %-a nemzetiségi származású, 10 községben szlovákok, 2 községben német anyanyelvűek élnek. Van olyan község, amelyben ma már csak néhány szlovák származású család él, s van olyan is, amelyben a családok nagy többsége szlovák, a legtöbb nemzetiségi községben azonban együtt él a magyar és a nemzetiségi származású lakosság. A nemzetiségiek helyzete, gazdasági, kulturális, és szociális ellátottsága teljes mértékben megegyezik a velük lakóhelyi, ill. munkahelyi közösségben élő és dolgozó lakosság élet- és munkakörülményeivel, ellátottsági szintjével. Nyelvi kultúrájuk alakulása az azonos helyzetet, a lakó-

helyi és munkahelyi kapcsolatok élénkségét, a társadalmi életben való aktív jelenlétet tükrözi.

A nemzetiségi lakosság idősebb korosztálya rendszeresen használja anyanyelvét, jól érti és beszéli a szlovák, ill. a német nyelvet, – de magyarul is valamennyien jól beszélnek. Megfigyelhető körökben a két nyelv keverése, keveredése. Korábbi kulturális helyzetükből, hátrányaikból adódik, hogy az irodalmi nyelvet kevesen beszélik, és kevesen olvasnak anyanyelven rendszeresen irodalmat. A 25–30 éven aluli nemzetiségi származású lakosok közt már többen vannak, akik csak igen gyengén beszélik a nemzetiségi nyelvet, s rendszeresen a magyar nyelvet használják, egyrésztük anyanyelvének is a magyart tartja.

A szlovák és a német anyanyelvű lakosság nemzetiségi kultúráját, népi hagyományait – ha nem is mindig tiszta, eredeti formában – megőrizte. Elősegítette ezt, hogy településeik, kb. az ötvenes évek végéig viszonylag zártak voltak, alig volt elvándorló vagy kijáró dolgozó. A 60-as évek elején a települések viszonylagos zártsága megszűnt, mind több lett a kijáró dolgozó. A fiatalok természetes igényévé vált a szakmatanulás, és – az ismertén gyenge természeti és gazdasági adottságok miatt – a termelőszövetkezetek nem tudják a helyi munkaerőt teljes mértékben lekötni: s ez hozzájárult a kijáró dolgozók számának növekedéséhez. Ezek a körülmények meggyorsították a nemzetiségi lakosság természetes asszimilációját, aminek következménye a nemzetiségi hagyományok átmeneti gyengülése lett. (Kb. ezideig hordta a falvakban a lakosság a népviseletet is.)

Fölfigyeltek erre a jelenségre a megye és a járás társadalmi és kulturális irányító szervei is, és időben intézkedéseket tettek, segítséget nyújtanak a nemzetiségi kultúra és a népi hagyományok megőrzéséhez.

A rétsági járás iskoláiban hagyománya van a szlovák nyelvoktatásnak. Az iskolai körzetesítés első fázisának befejezésekor – az 1962/63. tanévben a járás 14 körzeti általános iskolájából 9 iskolában folyt nemzetiségi nyelvoktatás, (szlovák) 33 tanulócsoporthoz 813 tanuló, a beiratkozottak 19 %-a tanulta anyanyelvét. A következő időszakban (1968-ig) 1 iskola kivételével továbbra is folyt a szlovák nyelv oktatása, de a nemzetiségi nyelvet tanulók száma és aránya csökkent: az 1968/69. tanévben a tanulók 11,8 %-a tanult szlovácul. 1968-ban központi- és helyi párt, állami- és társadalmi szervek vizsgálták meg a nemzetiségi lakosság helyzetét, élet- és munkakörülményeiket, művelődésüket. A vizsgálat alapján minden szinten kidolgozták a nemzetiségiek körében végzendő munka feladatait. Ennek eredményeként fokozottabb erőfeszítések történtek Nógrád megyében a nemzetiségi dolgozók társadalmi aktivitásának fokozása, a helyi közéletbe való tervszerűbb bevonása érdekében, a nemzetiségi lakosság anyanyelvének, kultúrájának ápolásáért, népi hagyományainak megőrzéséért.

Továbbfejlesztődött a nemzetiségi nyelvoktatás is. Sikerült megszervezni és folyamatosan biztosítani a német nyelvoktatást a két német nemzetiségi községben. Az 1969/70. tanévben 8 szlovák és két német nemzetiségi nyelvet oktató általános iskolában, 42 tanulócsoporthoz 907 tanuló tanulta anyanyelvét, ez a tanulói összlétszám 23,7 %-a. Jelenleg 9 általános iskolában szlovák, 2-ben német nyelvoktatás folyik, 43 tanulócsoporthoz 772 tanuló, a beiratkozottak 24,7 %-a tanulja a nemzetiségi nyelvet. Már harmadik éve folyik szlovák nyelvoktatás a rétsági Gimnáziumban is. A nemzetiségi nyelvet tanító tanárok száma 9-ről, 16-ra emelkedett. 1969. óta működik a rétsági járásban egy szlovák és egy német nyelven is foglalkozó óvodai csoport.

A nemzetiségi községek könyvtáraiban jelentős számú szlovák és német nyelvű könyv található, e könyvtárak részére az utóbbi 5 évben közel ezer kötet könyvet vásároltak. Többen olvassák a nemzetiségi szövetségek lapját és naptárát is. Néhány községben a nemzetiségi lakosok részére anyanyelvű ismeretterjesztő előadásokat is rendeznek. Minden évben a megyei MOKEP közreműködésével nemzetiségi filmheteket rendeznek a szlovák-, és német-lakta községekben.

Ugyancsak jelentősek az eredmények a nemzetiségi kultúra ápolásának terén is, 1968. után megújult és azóta is erősödik a nemzetiségi lakosság körében az ontevékeny művészeti mozgalom és a népi hagyományok gyűjtése, megőrzése. Bánkon „Nemzetiségi Ház” letesült, amelyben állandó kiállítás keretében mutatják be a község népművészeti hagyományait, népi használati tárgyait. Ugyancsak jelentős- de még végleges elhelyezésre váró gyűjtemény van Felsőpetényben és Legénden is.

Sorra alakultak a nemzetiségi községekben az énekkarok és népi táncsoportok is, közülük nem egy jelentős eredményeket ért el: A Szlovák Nemzetiségi Szövetség által rendezett kulturális seregszemen a nézsai a legénekes második helyezést ért el. Ezek a csoportok az ország különböző részein rendezett fesztiválokon is sikeresen szerepeltek.

Az 1967. óta rendszeresen sorra kerülő Nemzetiségi Találkozó évi rendezvényei lehetőséget adnak arra is, hogy egy nagyszabású műsor keretében ezek a csoportok bemutatkozzanak az igen nagyszámú (4–6 ezres) közönség előtt is. Az eddigi nemzetiségi találkozók tapasztalatai bizonyítják, hogy ezek a rendezvények nagy mértékben aktivizálják a nemzetiségi lakosságot, ez az aktivitás nem szorítkozik csupán kulturális területre, hanem jelentősen segíti az aktivitás kibontakozását és tartalmasabbá tételét a község terén is. A nemzetiségi találkozóknak nagy szerepük van abban is, hogy kialakul és erősödik a magyarországi szlovákok és szlovákiai testvéreik közötti kulturális kapcsolat is; cserelátogatásokat tesznek, sor kerül műkedvelő művészeti csoportok vendégszereplésére is. Többek közt ez is segíti a műkedvelő művészeti munkát, valamint a csoportokon belüli belső nevelőmunka fellendülését, az esztétikai színvonal emelkedését. A járásban az el-

múlt 5 év során a műkedvelő csoportok létszáma közel a kétszeresére emelkedett. Ezekben a csoportokban együtt dolgoznak magyar és nemzetiségi származásúak, megismerik egymás népi kultúráját, aktívan részt vesznek annak ápolásában is.

Jó kapcsolat alakult ki a nemzetiségi községek vezetői, a művészeti csoportok és a Szlovák, ill. Német Nemzetiségi Szövetségek közt is. E két nemzetiségi szövetség rendszeres kapcsolatot tart mind a nemzetiségi lakossággal, mind a járási és helyi szervekkel, segítik a nemzetiségi nyelvoktatást és köznevelődési munkát is.

A tudatosabb, a feladatokat és a lehetőségeket egyaránt jól érzékelő politikai munka sok téren eredményekkel járt: növekedett társadalmi aktivitásuk, egyre többen és egyre rendszeresebben kapcsolódnak be a helyi közéletbe. Mind több helyi tisztségviselő kerül a nemzetiségi származásúak köréből, a nemzetiségi községekben a tanácsstagok 57 % a nemzetiségi származású, (a járás összes tanácsstagjának 24 % a nemzetiségi.)

A magyar és nemzetiségi lakosság együttélése, munkahelyi együttműködése teljes mértékben zavartalan. A nemzetiség munkájának megítélése, értékelése a szocialista értékrend alapján történik; nem találkozni olyan példával, hogy ne a munkából, az emberi magatartásból indulnának ki, hogy nemzetiségi okok miatt bárkit is hátrány vagy sérelem érne.

Ha visszatérünk a bevezető kérdésekhez – él-e még a nemzetiségi kérdés a köztudatban, mit jelent ma nemzetiséginek lenni Magyarországon, – egyértelmű választ adhatunk: a régi értelemben vett nemzetiségi kérdés – magyar góg és a nemzetiségiek mellőzöttsége, feszültség és sűrűlódások, megnevelés és elzárkózás – ma már nem létezik a köztudatban; ma nemzetiséginek lenni azonos hazát és eltérő hagyományokat – más népdal, tánc, népviselet – azonos célokat, jövőt és különböző, de nem idegen múltat, történelmet jelent. A két és fél évszázados együttélés nagyfokú, de többségében természetes asszimilálódást eredményezett. Az itt élő nemzetiségeket vissza szlovákosítani vagy németesíteni szükségtelen – de lehetetlen is – lenne. Népi hagyományait, nemzetközi kultúrájukat meg kell őrizni, érzelmeiket tiszteletben kell tartani; – nemzeti kultúrájuk magyar népi kultúránkat is gazdagítja.

Kétlakiak

Nógrád megye, 1970: az aktív keresők száma 109 596. 25505 városi és 84 091 községi lakos Mekkora vajon ebben a sumában azoknak az aránya, akik „kétlakiságuk” miatt sem munkahelyükön, sem lakóhelyükön nincsenek igazán otthon? A hátrányos helyzetű ingázó bejárók.

(Sűrű, ködös reggel. A gyárépület mellett egymás után állnak meg az autóbuszok. Húsz ember, ötven ember, száz ember – emberek tömege. Tódulnak be a gyárkapun.)

- Mikor szokott kelni?
- Na, mit gondolsz? A hajnali kakasszóval. Azért ne sajnáljon! Tíz éve csinálom, megszoktam.
- ... de a mindennapi buszozás...
- Ugyan, háromezerért maga is biztos elviselné.
- És szabadideje...?
- Mondja, magának hajnali háromnegyed hatkor értelme-sebb kérdés nem jut eszébe?

Bejáró I. 1, aki vidékről jár be az iskolába vagy a munkahelyére ritk. Isk. Nem bennlakó »tanuló« Nem a munkáltatónál lakó »alkalmazott«.” **(A Magyar Értelmező Kéziszótára Akadémiai Kiadó Bp. 1972.)**

Bejáró: Aki valahová bejárni, gyakran bemenni szokott. Pl. Vásárokra bejáró falusi mesteremberek.” **(A Magyar Nyelv Szótára, Pest 1862)**

Bejáró: (tudományos meghatározás nélkül, köznapi definícióval, kézlegyintés kíséretében) „megfoghatatlan”, napjai jelentős részét utazással töltő, sok gondot okozó, munkáján kívül számításba nem vehető...

(Ismeretlen utas a vasútállomáson. Magyarázkodás és három kérdés után):

- Tényleg nem lehet magukra számítani?
- Nézze, ami a nyolc óra munkaidőben benne van, azt szívesen csinálom. Dolgozok becsülettel, társadalmi megbízatást is vállalok, ha érdemesnek tartanak rá. Minden ismeretterjesztő előadást meghallgatok, ami a reggeli szünetben van. De műszak vége után veszem a felszerelést és sietek a vonathoz. Mert nekem egy fél órás késés, az három órás kiesés.

Magyarország tíz és fél milliós népességének közel fele aktív kereső – 5 061 200 lakos. Nógrád megye minden tízezer lakója közül 1633 volt iparban foglalkoztatott az elmúlt évi statisztikai felmérés szerint: megközelítőleg 40 000 ember.

Az ipartelepek zöme a két városban koncentrálódik: 1969-ben Balassagyarmaton 27, Salgótarjánban 44 működött.

Ha az iparfejlesztés területi elve alapján mindinkább számba kell vennünk a községeket is, azért nyilvánvaló, hogy az iparban foglalkoztatottak zöme a két város üzemeiben tölti munkaidejét.

(Nehéztesti munkás. Üzeme megyeszékhelyi, lakóhelye a várost félórás buszozással megközelíthető hegyi község:)

- Mesélje el egy napját!
- Jó Bármelyiket mondom el, olyan mint a többi. Kezdem: ha délelőttös vagyok, fél négykor kelek, hatra beérek a gyárba. Azt is elmondjam, hogy bent mit csinállok?
- Azt is.
- Fújáskor odaállok a kemence mellé, adagolom az anyagot az olvasztóba. Nem mindegy az, hogy milyen arányban keverjük! Érzék kell hozzá. Szóval adagolok. Közben szívom a port, a füstöt. A nagy zaj már kikezdte a hallásomat is. Bekapok a reggelit és adagolok tovább. A műszak leteltével megmosdok, átöltözök és rohanok a buszhoz. Otthon nagyon sokat eszek – jó étvágyam van – „aztán kezdődik a második műszak: a ház körüli tevé-vevés. Féligkész ház, állatok, a kert,

egy kis fusimunka – észre sem veszem és már este van. Bedőlök az ágyba. Tőlem aztán játszhatnak a tévében, amit akarnak, egyhamar elnyom az álmom.

(Bátortalanul kérdezek rá a szabad időre.)

– Alig van, de ha mégis, akkor az erdőt járom. Mert az erdőt nagyon szeretem: friss levegő, csend, nyugalom. Tudja, több mint egy évtizede dolgozok az adagolóban, érzem, hogy nehéz a tüdőm, romlik az egészségem. Kell nekem az erdő. Az egy másik világ.

(Kérdezősködnék még olvasásról, művelődésről, szórakozásról. Nem visz rá a lelkem.)

Kutatom a fentebb már idézett kézikönyvekben a **szabad idő** definícióját. A száztíz éves pesti szótár **szabad** címszava után ilyesféle sokaságát találom: ember, polgár, lelkiismeret, szellem, út, szív stb. Szabad időről nem esik szó. Az esztendője kiadott kéziszótár közel egy oldalnyi variáció- és magyarázathalmazának közepe táján a következőkre bukkanok: „szabad I. mn. Kötelező elfoglaltsággal ki nem töltött idő (szak)”.

A képből, ha túl sötétre mázolják, jóformán semmi sem vehető ki tisztán. De a túlszínezetből is nehezen bogozható ki az igazság. Ingázók, bejárók: egyre ritkább már szobakerültükör a kézlegyintők száma. És egyre több a hasznosnak látszó, dicséretes törekvés: helyzettisztázás, tervek, elképzelések, döntések. Ha átfogó offenzíváról, kiforrott módszerekről még nem is beszélhetünk.

(Salgótarjáni nagyüzem művezetője:)

– Ha helyben, az üzemben nem sikerül a bejárókat elcsípni – utánuk kell menni. Utánuk, a lakóhelyükre. Vinni nekik ismeretterjesztő előadásokat, műkedvelő együtteseket. Az ottani művelődési házakba. Tudja, van abban valami vonzó, ha a munkás a lakóhelyén, a helyi művelődési házban lát viszont egy másik üzemrészben dolgozó ismerőst nézőként, vagy éppen a színpadon. A személyes ismeretség varázsa még a családot is elviszi az előadásra: lássa az asszony is a szereplő kollégákat. Persze ezt a módszert csak akkor lehet alkalmazni, ha ugyanabból a faluból többen is bejárnak az üzembe. Nyolc-tíz emberért, ugye, nemigen érdemes kimenni.

(C. Z., körzeti TIT csoport tagja:)

– A tarjáni nagyüzem a körzetébe tartozó három községben ismeretterjesztő előadássorozatot indított az ott lakó gyári dolgozóinak. Az előadások költségeit, az előadók biztosítását is vállalta. Hogy sikeres lesz-e a kezdeményezés? Reméljük. Sok múlik az ismertetett témákon és az előadókon is...

(Salgótarjánban élő, dolgozó, tehát nem ingázó brigádvezető:)

– A gyárban töltik napjuk nagy részét. Csak az lenne az igazi, hogy a munka elvégzése után az itteni kollektívával – a saját brigádjukkal, munkatársaikkal – együtt üljenek le baráti beszélgetésre, együtt szerezzenek új élményeket, ismereteket. Hogy munkaidő után nem szívesen maradnak itt? Mondja már meg őszintén, maga gyakran találkozott már a megye üzemeiben amolyan vendégmarasztaló programokkal? Mert én nemigen hallottam. Ha azt akarjuk, hogy a munkás a műszak végét jelző dudaszó után ne rohanjon haza, a következőt kell tennünk: igényt kelteni az emberekben a kultúra, a szórakozás iránt. Nagy segítség ebben a brigádmozgalom, a tartalmas és nem formális kulturális vállalások: egyszóval a közösség hatóereje. Aztán, ha már van akár csak egy parányi igény is, gyűrünk továbbfejleszteni. Mondjuk egy, a gyár területén működő jó munkásklubbal. A programjában legyen benne a munkás óhaja, kívánsága is: személy szerint Kis János mit hallana szívesen, kivel találkozna és miről beszélgetne.

(Sok az igazság a brigádvezető elképzeléseiben. És mit tesz a véletlen? Vagy a szükségszerűség? A nagy balassagyarmati üzem mintha csak az ő receptjére készített volna orvos-ságot a bejáró-gondra. A vállalati szb-titkár mondja:)

– Új üzem vagyunk, heterogén gárdával, most kovácsolódó

kollektívával. Jócskán szippantottunk is – a környék falvaiból, más üzemekből – munkaerőt. Sok a bejárónk. Foglalkozni akarunk velük: az elmúlt hónaptól hivatásos népművelőt alkalmazunk. Ő kezeli a műszaki könyvtárunkat, az ő gondjára lesznek bízva a bejáróink is. Van egy szép klubunk, a népművelőnk majd megtölti tartalommal, szervez programot. A járatokat meg úgy igazítjuk, hogy ne legyen problémája senkinek a hazautazással.

(A hivatásos népművelő:) – Izgalmas, bár nehéz munka ez. Különféle érdeklődési körű, más-más igényű embereket kell egybefogni. Búvárkodni kell köztük; felméréseket készíteni, személyesen elbeszélgetni az ingázókkal. A munkám eredménye végülis mérhető lesz: a klubon – ha a klub mindig tele lesz emberekkel. Az azt jelenti: jól dolgoztam. És azt – s ez a legfontosabb, – hogy sikerült tennünk valamit az ingázókért.

A fontosabb fogalmak magyarázata című 175 oldalas kiadvány (Központi Statisztikai Hivatal Bp. 1967) célja egyértelmű. Első címszava az **adminisztratív alkalmazottak**, az utolsó a **zöldterület**. E kettő között – feledékenységéből, alapos meg-

gondolásból, vagy mert nem szorul magyarázatra? – nem szerepel sem a **bejáró**, sem a **szabad idő** fogalom.

(M. F.-né, nőkből álló salgótarjáni fizikai brigád vezetője:) – A brigádomban több a bejáró, mint a helybeli. Színház, mozi, film? Még nem nagyon megy ez nálunk. Miért? Bekerül például az asszony a gyárba, dolgozik itt nyolc órát, és azt mondják rá – gyári munkás. Rosszul mondják, mert ettől még nem az. Mert munka után hazautazik a falujába és vissza-vedlik otthon parasztasszonnyá. Gondolkodásmódjában is meg cselekedeteiben is. Eteti a tyúkokat, neveli a mindenféle háziállatot, ápolja a kertet, aztán mikor már nem lát a fáradtságtól, hát beesik az ágyba és alszik. Folytatja a nagyanja, úknagyanja életét. A gyári élet meg amolyan plusz teher – plusz kereseti lehetőséggel. At kell formálni a gondolkodásukat is. És amikor már a szívében, a lelkében is munkás szóval akkor beszélhetünk már színházról is, filmről is...

(Gyári munkás. Lakóhelye az üzemtől harminc kilométernyire:) – Azt mondják a többiek: „Te Béla! Hogy élhatsz te így? Nem jársz velünk, nem maradsz itt munkaidő elteltével, csak rohansz haza.” Így mondják. Pedig higgye el, elvtársnő, nem vagyok én sötét alak. Más itt a baj. Miért nem veszek részt üzemi rendezvényeken? Mert nem kell, hogy összetereljenek a jónéppel az ebédlőbe, a konyhaszagú terembe, azok mögé az asztalok mögé, amin pár órával előbb bekapkodtuk a krumplistésztát. Otthon meg a művelődési házba megint nem esik jó bemenni: néhány ember kártyázik vagy fiatalok magnoznak – mit keressek én ott. De munka van a ház körül, az megvár engem. Meg a tévét és az újságokat szeretem. Hát ezért mondom, hogy nem vagyok én sötét alak. Máshol van a hiba, ha annak látszom, én mondom.

(Munkásasszony. Szécsényi üzem sajtólóműhely:) – Nekem az a véleményem, hogy minden embernek van szabad ideje arra, amire akarja. Hitetlen vagyok én azokkal szemben, akik síránkoznak, hogy „nincs időm olvasni, nem tudtam a tévét megnézni.” Nézze, én családos anya vagyok, két műszakban dolgozok, naponta utazgatok. Mégis, az olvasást el nem hagynám, a jó filmekről le nem mondanék. Tudja, a szovjet filmeket meg regényeket szeretem: azok olyan nekem szólnak. Aztán, ha belekezek egy könyvbe, még éjszaka is előveszem, ha napközben nincs hozzám időm. Az ember magának csinálja a szabad időt. Csak talán nem mindenki és nem mindig hasznos dolgokra.

„A kevésbé iskolázott stb **(az stb alatt kétkedés nélkül folytatom a sort a bejárókkal. VKM)** rétegeknél nemcsak a szabad idő egésze rövidebb, mint a kedvező helyzetűeknél, hanem ezen belül 70-ről 50 százalékra csökken az ún. kulturális jellegű (olvasás, tanulás, kulturális rendezvények, rádióhallgatás és tv-nézés) tevékenységek aránya, ezen belül 40-ről 20 százalékra az olvasásra fordított idő aránya.” **(Ferge Zsuzsa: Társadalmunk rétegződése)**

(Az 1970. évi népszámlálás adataiból:)

A megye 135 települése közül a két városban jelenlevő népesség száma 50.957, a 133 községet viszont 190.165-en lakják. Az arány (durván számítva) 1:4 a községek javára. Ugyanakkor – bár egy évvel korábbi tényszámokat figyelembe véve, de beakkulálva az elsónél tíz év alatti 50, a másodiknál 400 %-os gyarapodást – Salgótarjában dolgozott az iparban foglalkoztatottak 41,5 Balassagyarmaton 9,2 %-a. A város-község arány itt közel 1:1. S a két arány közötti különbség adja az ingázó bejárók tömegét.

A kép nem sajátosan nógrádi, a helyzet – az országos és országon kívüli viszonyokat figyelembe véve – nem különös: mindenütt másutt is „bejárnak”. A felelősség: hátrányos helyzetük lehetőség szerinti oldása.

Város és főiskolája

Alig kétszáz méterre a város főterétől, emeletes lakótömbök árnyékában áll egy kétszintes épület. Ebben a különleges kiképzésű épületben kapott helyet a Pénzügyi és Számviteli Főiskola Salgótarjáni Tagozata, a város első felsőoktatási intézménye. Eredetileg zeneiskolának készült, a főiskola csak ideiglenesen működik itt. Az oktatás 1972 szeptemberében indult meg tizenegy tanár irányításával, ötvennégy hallgató részvételével. A főiskolának kollégiuma még nincs, a diákokat az iskolától három kilométerre lévő munkásszállás erre a célra elkülönített részében helyezték el. Étkezésüket a főtéri Karancs-étteremben biztosították. A nappali évfolyam mellett egy levelező tagozat is indult. Elsősorban vidéki ipari vállalatok számára képeznek pénzügyi, számviteli-ügyvitelszervezés és gépesítés irányítására, szervezésére és fejlesztésére képesített – gazdasági szakembereket.

Dialógusok az utcán

– Tudja-e, hogy Salgótarjában van már főiskola?

T. György (42 éves gépkocsivezető): – Hogyne kérem, olvastam a Nógrádban. Kellene a jó szakemberek. Csak itt is maradjon majd belőlük.

– Mit tudsz a diákokról, a főiskolai életéről?

K. Edit (17 éves, gimnáziumi tanuló): – Tulajdonképpen semmit. Néha találkozom az utcán egy-egy plakáttal, ami valamilyen bulit hirdet a főiskolán, de közelebről semmit.

– Meg tudná mondani, merre van a Számviteli Főiskola?

Egy munkás (az útburkolók közül): – Itt, a Pécskö Áruháznál tessék balra menni, és ott lesz mindjárt a Gagarin-iskola mellett.

– Van-e felsőfokú oktatás a városban?

F. Mária (20 éves adminisztrátor): – Sajnos, igen. Nekem sajnos, mert nem sikerült a felvételem a Számvitelre.

Ez a néhány vélemény mindenképpen elégtelen ahhoz, hogy teljes képet kapjunk: mennyire ismerik a negyvenezer főt számláló város lakói főiskolájukat. Egy hosszabb vizsgálódás és sok-sok beszélgetés összefoglalójaként viszont levonhatók a következtetések: kevés volt azok száma, akik nem tudtak semmit a főiskoláról: egy ember úgy vélte, hogy Ballassagyarmaton még működik a tanítóképző, s hogy ez a megye egyetlen felsőfokú oktatási intézménye. A nemleges

választ pedig – meglepő módon – elsősorban fiataloktól kaptuk.

Aki hivatalból is jól ismeri a főiskolát

Csik Pál, a Városi Tanács elnökhelyettese:

– Nem volt véletlen, hogy a megyei és városi vezetés éveken át szívós harcot folytatott a főiskola idetelepítéséért. Nem idealizmus dolgozott bennünk – hogy legyen főiskolánk, mert attól város a város, – hanem a megalapozott tudatosság, mert a városban s a megyében valamely módon meg kell gyorsítani a helyi értelmiség képzését, letelepítését, a nemcsak a nagy, de a közép- és kisüzemek megfelelő szakember-ellátását is. Ugyanakkor van egy olyan „elvárásunk” is, hogy a főiskola előbb-utóbb legyen hatással a város tudományos, kulturális urbanizációs életére. Most az első évfolyamtól bizonyos értelemben túl sokat is várunk, meg bizonyos értelemben – keveset is. Sokat azért, mert évtizedekre most kell megalapozni a főiskola légkörét. Ennek az első, honalapító társaságunk küldetése, hogy megalapozza az iskola közösségi-közéleti szellemét, amely bízunk benne, jellemzi majd a későbbi intézményi életet. Azt hiszem, nagyon igazságtalanok lennénk, ha azt várnánk, hogy már ebben az évben, vagy éppen máris érezhetően jelen legyen a főiskola a város életében. Ez lehetetlen. Egyrészt azért, mert a hallgatókat és a tanárokat egyaránt a belső munka-és életrend, életritmus, életmód kialakítása foglalja el. Másrészt, ez az ötven-egynéhány fős diáklétszám kevés ahhoz, hogy a városban éreztetni tudja hatását.

Ha számítunk arra, hogy a főiskolának jelentős hatása legyen a város életére, akkor ez a jövőnek szól. Bizonyos feltételekhez, és – alapvetően – időhöz kötve. Ki kell hogy alakuljon a három évfolyam a nappali tagozaton, és megfelelő létszámmal, ehhez igazodva a levelező és esti tagozat. Fel kell, hogy épüljön továbbá a

főiskola végleges épülete. Ez utóbbi már önálló létével is (azáltal, hogy kizárólagosan a salgótarjáni főiskola) feltétlenül nagy hatással bírhat.

S másfelől: lehetetlen dolog lenne magára hagyni a főiskolát, várva, hogy beépüljön a város életébe. A városnak nemcsak elvárásai, de kötelezettségei is vannak az intézménnyel szemben. Itt egyrészt a város egészére gondolok: másrészt az irányító szervekre, intézményekre, melyek megfelelő lehetőséget, fórumot biztosíthatnak, hogy ezek a hallgatók a szakmai képzésen kívül egyéb képességeiket is kibontakoztathassák.

Összegezve tehát, az elvárás megvalósításának két feltétele van: részükről az akarás, hogy beépüljenek a város életébe, a város részéről pedig a lehetőség megteremtése, hogy ez az igény megfelelő kibontakozási teret kapjon.

Egy az ötvennégy közül

A tanév kezdetén a hallgatók szinte azonnal elkezdtek „nyüzsögni”, napok alatt megalakították a KISz-szervezetet és különböző, a főiskolai élet irányításánál nélkülözhetetlen bizottságokat. Szinte mindenki tisztségviselő lett, hiszen ötvennégy főből kellett létrehozni ezeket a kis csoportokat. Részt vettek a város szinte minden „megmozdulásán”: színházban, moziba jártak, még társadalmi munkából is kivették részüket. Aztán mintha lazult volna a mozgalom tartása.

Még később: minden a helyére került, folyik a normális élet.

Kosztihán Éva, a főiskola KISz-titkára – Tudjuk, hogy mindenki ránk figyel. De míg össze nem kovácsolódtunk, szervezetileg meg nem erősödtünk, addig komoly KISz életet, igazi főiskolás hangulatot teremteni nem lehet. Azután meg még komolyabban kell végezni a munkát, hiszen meg kell teremteni a talajt az elsősök számára, ki kell alakítani egy olyan életformát, amely

„bent” is gyümölcsöző (hiszen alapvető feladatunk a tanulás), de a város felé is látványos, olyan amelyre igazán felfigyelnek.

A legilletékesebb

Lonsták László, a főiskola vezetője:

– A közgazdasági életet egy kicsit megmozgatja, előbbre viheti a főiskola, már azért is, mert a városban, de a megyében is meglehetősen kevés a közgazdasági szakember. Az a hangulat, amely egy ilyen oktatási intézményen belül kell – megvan. Kemény munkát végeztünk, hogy kialakuljon, hiszen az év elején bejött ötvennégy diák, akik középiskolából „szabadultak ki”, még az előadók számára is ismeretlen környezetbe kerültek be,

így tradíciók híján nekik kellett lerakniuk a főiskolai élet alapjait. Tény, hogy hallgatóink „megjelentek” a városban. Ott voltak és vannak különböző rendezvényeken, járnak színházba,

múlva kilépnek az első diplomások az iskola kapuján: a most „tradíciót teremtők”.

A kívülről szemlélő, aki nem ismeri a tradíció-teremtés gondját, baját, aggóva kéri számon a főiskolásoktól a jelenleginél aktívabb részvételt a közéletben, általában a város életében. Ez az aggódás és számonkérés jogos, ha arra gondolunk, hogy az itt végzett szakemberek nagyrésze a városban, illetve a megyében fog dolgozni, és ehhez elengedhetetlenül szükséges együtt élniük a várossal. A kérdés csupán az, hogy ez az együttélés miben nyilvánulhat meg. Látványos, nagy cselekedetekkel kell magukat észrevéttetni, vagy a szükségleteknek megfelelően ott és akkor belépni az „életbe”, ahol és amikor erre nekik vagy a városuknak és a megyének szüksége van. A diákok az utóbbira esküsznek...

Az utolsó pont előtt

Az ötvennégy hallgató nagy része helybeli – vagy legalábbis a megye lakója. De jöttek ide tanulni az ország távolabbi részeiről, például Szabolcs és Hajdú megyéből is. Szeptemberben újra ötven fővel gyarapodik a nappali évfolyam létszáma; s ugyanennyivel a levelező tagozaté. Két év múlva már a teljes, három évfolyamos főiskolán folyik majd az oktatás. Pár éven belül elkészül az iskola saját épülete és a diákok kényelmes kollegiumi ellátást kapnak. További két év

Erdős István

Nehéz nap

Erzsi lányom tisztálkodott a konyhában, mint aki délután ballagni fog, a két kisebb már félnyelckor elment az iskolába. Livi szokása szerint szívesen, Őcsi morogva. Készítem elő Erzsi fehér blúzáját, eszembe jut, hogy rögtön nyolckor be kell mennem az irodába, tisztázni ezt az esztéká-dolgot. Őcsi fiam április 14-től május 27-ig B-on kórházi kezelésben részesült; ha áprilisban kijelentette a téesz az esztékából, hát a kórház hamarosan küldi a nyakamra a számlát, alighanem meglesz vagy kétezer forint privát alapon. Jobb ha előbb bemegyek, mint ha papír jön előbb, akkor aztán magyarázhatom, hogy a járás hatályon kívül helyezte a tagkizárásomat, de az esztéká vagy a kórház a pénzt bevasalja. Erzsi elment az iskolába, én meg egyenest az irodára, hogy beszéljek R. Lászlóné esztékással, aki az anyósom bérmakeresztlánya, ő dolgozott lehangosabban ellenem mindig az irodisták közül. Ott volt benn mind a négy könyvelő. P. János főkönyvelő, Magdi, az elnök lánya, Anni, aki anyja után örökölte az irodista állást, és a Gabika, R. Lászlóné, a „kedves rokon” – esztékás. Nagyon udvariasan tőle kérdeztem meg először, hogy a kizárást érvénytelenítő végzés után vissza jelentettek-e az esztékába? Mert az Őcsi kórházi költsége nagy pénz lesz, igen fontos az ügyet sürgősen rendbe tenni! Az én esztékásom magas lóról válaszolt, „Nem jelentettük vissza, ki van zárva a téeszünkből. Nem dolgozik itt.” Mondom megint, hogy a járási határozat hatálytalanította a kizárást régen, dolgoznék is, ha munkát kapnék, és dolgozom is, hiszen a téesz feles eper, málnaföldjét művelem, aszerint is megvan az éves 120 kötelező napom, hát feltétlen jelentsenek vissza! A válasz még hangsúlyosabb volt. „Nem jelentjük. Kizárta a közgyűlés 97 asszony szavazatával, hát kivan zárva! És ne dirigáljon itt! Menjen haza, vagy menjen ahova akar!”

A többi három könyvelő még hallgatott. Én rácsaptam a Gabika asztalára: a törvények számítanak, nem a maguk akaratára! „Hagyjon békén, mi itt dolgozunk, nem cirkuszolunk” – így Gabika. Maga nem érti a munkáját, mondom, legalább ismerné az előírásokat, akkor nem beszélne így. „Még csak az kell, hogy maga tanítson! Maga falu szégyene! Magával van a legtöbb bajunk! Mikor hagyja végre már el a téesz-lakását? Meg a falut... Le akarjuk bontani azt a házat, olyan ócska, hogy egyszer magukra dől, igaz, P. elvtárs?” A főkönyvelő csak bólint neki, nem szól. Én folytatom: R-né!, maga ezt az

állást a vezetőségtől ajándékba, ahogy Anni meg örökölte két éve az anyja után. Nem tudnak maguk semmit. Csak ülnek itt P. elvtárs körül, főzik a kávéját, meg átszaladnak sörért a kocsmába, ha megszomjazik, hát ne beszéljen velem ilyen hangon! Maguk egyszerűen törvénysértők, mindenben, ahogy esztéká ügyben is: mint egy báróság, olyan a hatalmuk. Se eszük, se iskolájuk, csak a rokonságuk. Abból élnek. De sok víz lefolyik még a piszkos lpolyon, míg maguk, – akár az egész falu P.-P.-népsége – lenyel, kiköp engemet, mert attól, hogy itt majd mindenki neve P.-vel kezdődik, mint az uramé, akitől tizenhárom évi kinlódás után elváltam, én bírni fogom a harcot, meg a gyerekek is mellettem.

P. János főkönyvelő felállt, kinézett az utcára az ablakon, úgy kezdett beszélni. Halkan, mint egy okos pap, hogy ha majd emeli hangját, hát ereje legyen szavának.

„Látja, látja, milyen tisztelenül beszél megint P.-né a fiatal alkalmazottunkkal! Elmondja mindennek. Butának, iskolázatlannak, rosszakarónak! Hát kell ez P.-né? Gabika nem ellensége magának. Történt, ami történt azzal a válással, pletykál, amit pletykál a maga anyósa. Megint mások a családi ügyek, más a munka. Gabika inkább jóindulattal van maguk iránt. Látja, a családi pótléka ügyében is intézkedett, anélkül is, hogy maga kérte volna. Hivatali kötelességből. Elküldte a családi pótlék igénybejelentését a három gyerek után P. Józsi vállalatához Pestre, hogy majd onnan kapja a pénzt, P.-né. Hogy ne pusztuljanak éhen, ha már maga munka nélkül van, hanem megélhessenek!”

Micsoda? Ezt tették volna? Erre már csúnyán elkáromkodtam magam a négy könyvelő nagy riadalmára. Magam felé fordítottam a ferde vállú kis embert az ablaktól: Micsoda? Főkönyvelő elvtárs! Nagyon jól tudják, hogy nekem nem kell P. Józsi vállalatától a családi pótlék! Én innen vagyok jogosult rá! Értik?

P. János főkönyvelő, hogy kikerüljön a kezem ügyéből, óvatosan csoszogva, vaksin visszaült íróasztala mögé. Én az ablak hűvösehez nyomtam a homlokom, hogy szét ne pattanjon a fejem a rettenetes felindulástól. Mint egy maffia: úgy támadnak rám megint együtt. Most jár le a gyerekelhelyezési per fellebbezési határideje, hát támadnak megint összefogva. Fineszesen csinálják. Hogy rám bizonyítsák, semmiképpen nem tudom biztosítani a gyermekeim nevelését, itt az új „intézkedésük”. A javamra! 150 forinttal több jusson a gyerekeknek! ennyire buta? Hiszen tőlünk csak 360 forintot kapott havonta a három gyerek után, az ura vállalatától meg 510-et fognak küldeni. Nagy különbség magának havi 150 forint, mikor szegények, mint a templom egere. Köszönje meg inkább az intézkedést, mint háborítja itt a munkát!”

Gazemberség! – csattantam fel kiegyenesedve. Az én nevemben ne kérjenek maguk semmit P. Józsi vállalatától. Nem állok kötélnék! El tudom tartani a gyermekeimet, nem fogják elvenni tőlem őket, ha még kétszer annyira összeszervezik is falut ellenem, mint eddig tették. Én megvédem magam. Amit kiálltam itt a válásom óta maguk ellen, a nagy rokonság ellen, beláthatnák már, hogy erős vagyok, értik? Erős vagyok. Harmincöt évesen ötvennek nézek ki, de erős vagyok, mint a vas!

P. János főkönyvelő mosolyogva letette maga elé a szemüvegét, széttárta a karját. „Ha olyan biztos a dolgában P.-né, miért fél elfogadni a nagyobb családi pótlékot a kisebb helyett? Ésszerűtlen! Nem?”

Főkönyvelő elvtárs, – válaszoltam már csendesebben, – kígyók között járva, magasszárú csizmát húz az ember! Jobb a kevesebb a saját jogomon, mint a több az ellenséges uram jogán. A válás óta hét és félezer forint gyerektartással tartozik nekem P. Józsi, de inkább egy lépést sem teszek a pénz után, mint hogy azt mondhasa ez a szent falu, hogy a nagyanyjuknál van a helyük a gyerekeknek, ha már a gyerektartáson múlik az életük, a tartásuk. Hát nem. Törvényesség ide, járási határozat oda, maguk nem adnak munkát nekem hónapok óta. Tartják magukat a kizáráshoz, én tartom magam ahhoz, amit két éve mondok, a válás óta. Itt maradok dolgozni akarok. Maguknak azóta erkölcstelen lettem. Kizártak. Felletkezésére a járás visszahelyezett. Maguk nem nyugszanak. Ha a fejetetejére áll ez a rokonsági-alapon szervezett „Győzelem” téesz, meg a szent falu, akkor is maradok. Én magam mellett tartom a három gyereket, akik ahogy mellettem állnak, még a szomszéd falut is hívhatják a legközelebbi gyerekelhelyezési perre tanúskodni. Szép ruhába járnak? Köszönnek az utcán? Nem soványak? Tessék csak elvtársak! Szervezzék meg a válaszokat! Az igazság ezen a falun túl mindenütt átsüt a maguk gyűlöletén, összefogásán. Köszönnek a gyerekek! Van mit enniük! A ruhájuk olyan, mit a másoké. Csak a templomba nem járnak! Nem járunk mint a többi mind! A vezető elvtársaké is! Mert a süket tyúk-anyjuk tíz éven át nem tanult meg úgy gágogni itt, amilyen libák közé vetette a sors. Nehezen élte túl a nagy rokonság a szégyent! Istentelenek a P.-averekek. Mint az anyjuk! Ki kell suppolni őket a faluból! Látnak. P. elvtárs, azóta is áll a harc, s mennyivel erősebb vagyok, hogy a részeges, munkakerülő uram két éve nem alszik egy fedél alatt velünk... Hogy kitettem a szűrét.

P. János főkönyvelő félbeszakított. Mint aki ki akar hessegetni már maga mellől, úgy mondta: „kap majd a pesti vállaltól papirokat, töltsd ki, küldje vissza! Onnan kapja majd családi pótlékát, P.-né. Kész! Nálunk, mint ahogy mondja is, és én is mondom, nem dolgozik... Irja majd be a nyilatkozatba, hogy keresete nem haladja meg havonta a hatszáz forintot, szakmája van ugyan, de iparendélye nincs, munkaviszonyban nem áll, havonként nem dolgozik 11 munkanapot...”

Ez bizony másképp lesz P. elvtárs, – indulok az ajtó felé. – azt fogom írni, hogy a hónap minden munkanapján dolgozom a feles málna, eperföldeken, havi keresetem jó termés esetén 2000 forintot is eléri, de igen rossz hozamnál se rosszabb havi 1000 forintnál, és azt is meg fogom írni, hogy P. Józsi édesapja itt a „Győzelemben” vezetőségi tag, az egész téesz egy rokoni-egylet, s hogy ez a családi pótlék ügy átszervezése egy trükk csupán, hogy elvegyék három szép gyermekemet, csinos kis cselédek lehessenek a nagyszülők házatáján, a háztájiban, ahogy felcseperedtek. Hát nem, nem kérem én Pestről a családi pótlékot! Ezt fogom írni főkönyvelő elvtárs-úr; meg egy levelet a megyei esztékának Tarjánba, hogy mi megy itt velem, meg mi megy télvíz idején a körzeti orvosnál, 100–120 asszony hosszadalmas téli-betegeskedése körül, mikor nincs munka a téeszben, aztán majd meglátjuk, mi lesz? Ki mellé áll a törvény?! Jónapot! Bevágtam rájuk az ajtót.

Itthon, bár sürgősen el kellett volna kezdeni a főzést az ünnepi vacsorához Erzsike ballagásának tiszteletére; előbb is

az esztékás kis kartársnő szavait fejemben forgatva, leültem levelet írni a ház ügyéről.

Tisztelt Győzelem TSz vezetőséggel! Az alábbi lakásügyi problémámmal fordulok Önökhöz. Mikor a téesz használaton kívüli, rossz irodaépületét két évvel ezelőtt lakásul megkaptam, rendbe tettem, beleköltöztem gyermekeimmel, azt ígérték, ha pénzem lesz rá, megvehetem, mert eladó lesz. Legcélstörőbbnek látom, hogy én venném meg, mivel itt lakom három gyerekkel, és itt is akarok maradni, amíg őket fel nem nevelem. Kérem, tájékoztassanak hivatalos írásban, valami elfogadható vételár felől, melyet ez a ház megérne nekem is, maguknak is. De azt is hallottam, hogy le akarják a fejem felől bontani. Ilyen esetben azt kérném, biztosítsanak, felszámolandó házról lévén szó, szociálpolitikai kedvezményt nekem, meg legelső sorban is munkát, hogy keressek, hogy építkezéshez kölcsönt kaphassak az államtól.

Tisztelettel: P. Józsefné.

Irtam, de már arra gondoltam, szép nagylányom néhány óra múlva batyúval a vállán képletesen útnak indul a nyolcadik osztályból, bele a bonyolult, zűrzavaros életbe. Felejtve minden gondom, bajom, Erzsike ballagására úgy mentem délben, mintha én is nagygazdálány lettem volna itt ebben az lpoly parti faluban tizenöt éve, s én is arra számíthatnék, hogy száz rokon ölel-csókol, ajándékoz bennünket a nagy nap alkalmából, mint a többieket. Az ünnepség az iskolaudvaron kezdődött el, de aztán a legnagyobb terembe kellett beszorulni az eleredt zápor miatt mindenkinek. J. igazgató beszélt-beszélt, egyszerűen kopasz fejéhez kapott, érzi, hogy esik rá az eső.

Ekkor már mindenki szedelőzködött; be a terembe. Nem szerettem a falu ezt az igazgatót. Egy éve került ide. Megszűnt az alatt az egy év alatt a protekciózás, nem tette meg a javaslatot a híres „régijótanulók” továbbtanulására, azt mondta; szándék ide, szándék oda, kapjon minden nyolcadikos olyan jegyet, azt a javaslatot, amit tanulása, tudása után érdemel, nem érdekel, ki kinek fia-lánya, ezért is döntött úgy előzetesen a szülői munkaközösség, mutatva a falu haragját, hogy épp Erzsike lányom adja majd J. igazgatónak a ballagók búcsúajándékát az ünnepségen, egy aranyalmát ábrázoló likőrös készletet, Cs. osztályfőnöknek meg B. Kati ugyancsak egy boroskészletet üvegből, füles butéliával!

Ez volt az egység; aranyalma az igazgatóé, butélia az osztályfőnöké, aztán minden tanár kap valami apróságot. Az eső elől, ahogy vonulunk a terembe, hát hetedikesek kísérik a ballagókat helyükre, az én lányom mellé pont K. Gézát osztották, a híres régi kulák-familia szemefényét, az anyja egy percen belül sírva fakadt ott a helyszínen, hogy ilyen szégyent kellett megélnie. Odaszaladt, el akarta húzni a gyereket a lányom mellől, de a fiú nem hagyta magát, első volt neki a tanítója parancsa, a kötelesség, Erzsike mellett haladt tovább derekasan. K.-né könnyei összemosódtak az esővel, a búcsúbeszédre már be sem jött a terembe, úgy pukkadott kinn a méregtől. Aztán hazarohant, rettenetes szégyenében, hogy pont az ő fiának kell végigkísérni majd az iskolától a kulturig P.-né lányát, – a falu botránykörének lányát, a betolakodó kurva-Juci lányát; micsoda gyalázat! G.-né a munkaközösség vezetője, amíg a teremben az új elnökségi dobogót összeszerkesztették, ügyesen adogatta szét kosarából az előkészített ajándékokat.

Ülök a padban, pont az igazgató felesége mögött, halom G.-né suttogását a fal mellett álló gyerek-párok felé. „Adjátok előre az első párnak, P. Erzsinek a készletet!” „Kinek adom? – sziszeg vissza Erzsike, G.-né felé.” „Cs. Zolinak, megmondtam már, az osztályfőnöknek!” A hátrébb álló B. Kati csomagján tisztán látom, hogy a füles butélia van benne; neki is azt sűgja a hetedik párban G.-né: Cs. Zolinak, az osztályfőnöknek. Nem hiszek a fülemnek. Hátrafordulok B. Katihoz. Kinek lesz? – sűgom. Az osztályfőnöknek, mondja. Az Erzsike lányomnak sűgött utasítást tisztán hallottam; hát világos, hogy kavarodást akarnak a sértett szülők. Az okoskodó igazgató szégyenüljön meg a falu előtt: nem kap semmit! Tanulja meg, mi

itt a rend. Jó hangosan odasúgom Erzsi lányomnak: Erzsi! Te az igazgatónak adod az ajándékot! Nem lehet, piszeg vissza. – Cs. tanár úrnak kell. Erzsi, – emelem fel a suttogó hangom –, mondom! Visszafordul a lányom G.-néhez, mégegyszer megkérdi halkán: „Magdus néni, kié az aranyalmás?” „Az osztályfőnöké!” Ez a válasz. Kis-piti összeesküvés! De itt nem lesz botrány! Erzsi! – súgom újra, – az igazgatónak adod! Hátra sem fordul, csak rázza a fejét, hogy nem, neki első, amit G.-né mond, hisz ő vezényli itt az egész ünnepséget. Az igazgató közben már mondja búcsúztató szónoklatát. K-nak sziszegek: gyere ide! Mondd meg Erzsinek, hogy az igazgatónak adja az aranyalmát, mert összetöröm a csontját. K. viszi az üzenetet, Erzsi csak újra rázza a fejét; nem, nem. J. igazgató izzadó homlokkal beszél. Június 5-én illik melegnek lenni, hadd izzadjon! Fog ő még ebben a faluban izzadni amúgy is eleget! Aki itt nem tetszik a népnek, azt jégre teszik; mint még 1955 körül, hasonlóan, egy nagyokos igazgatót, bíróság elé citálták 4 fiatalasszony tanúvallomása alapján, aki mind összebeszélve vallotta, hogy 14 éves iskolás korában az igazgató fogdosta, nyomogatta, erőszakolgatta őket, s hogy korábban csak szégyeltek szólni, hát tegyék el innen az ilyen fajtalan igazgatót. A férjek is tudtak a hercehurcáról, nagyokat nevettek a tanúskodáson, mert tudták, szó se igaz semmiből, azért megy az egész, hogy helyezték el a „tanárurat”, aki nem „tetszik a népnek”. El is helyezték. Nem fog itt J. igazgató se tíz évet lehúzni, ahogy a keményfejűsége mutatkozik az első évben, mint elődje, aki bírta mindenkivel barátságban, mosolygósan a „szent igát”.

Erzsi, gyere ide, – mondtam félhangosan. Az igazgatóné hátra lesett, hogy mi a baj, megvártam míg visszafordul, aztán szóltam Erzsihez, aki pirulva hozzám hajolt, könnye majd kicsordult, úgy nézett rám, hogy mi bajom?

Erzsi! A Cs. Zoli ajándéka B. Katinál van. Láttam, hallottam. Ezek itt botrányt akarnak keverni, veled! Pont veled! Cs. Zoli régi fiú, „bejáratott osztályfőnök”, kapjon két ajándékot, az igazgató egyet sem, érted? Rázta a fejét, hogy nem. Ő nem tehet mást, mint... Durcás lett, konok. Higgy nekem, Erzsi! Mert számolunk, ha nem az eszedre hallgatsz! Visszalépett a sorba a lányom. Sírt. Az igazgató is kilesett a búcsúbeszédéből felénk. Észrevette a zajt. Szidom a lányom a konokságáért, mikor én neveltem olyannak. Azért, aztán később hiába suttogott az ajándékosztáskor hátulról G.-né, hogy „Erzsi, Erzsi, első pár indulás,” Erzsi nem mozdult. Várt. Megvárta, amíg Cs. Zoltán osztályfőnök a hetedik párban álló G. Katitól megkapja

a füles butéliát; Erzsi csak a legvégén indult az aranyalmával az igazgató felé. Csak a saját szemének hitt a nyavalyás kölyke! Kivárta még azt is, az anyja igazat mond-e? Csak aztán ment az igazgatóhoz az ajándékkal, mikor maga meggyőződött, mi készült a diri-bácsi ellen.

A K.-gyerekekkel párban szépen végigballagott a lányom a falun a többiek között, a hamar elszaladt zápor nyomát már csak a kultur csöpögő ereszei mutatták.

Erzsike nem akart táncolni. Ahogy megették az uzsonnát, odabújt hozzám: ne haragudj, édesanya, mondta, és jobbról-balról megcsókolt. Jól van, mondtam neki, rendben van, így van jól, nekem se higgy. Az istennek se higgy, saját szemeddel győződj meg az igazságról! Ha csekélység, ha nagy dolog. Így van ez jól, kislányom.

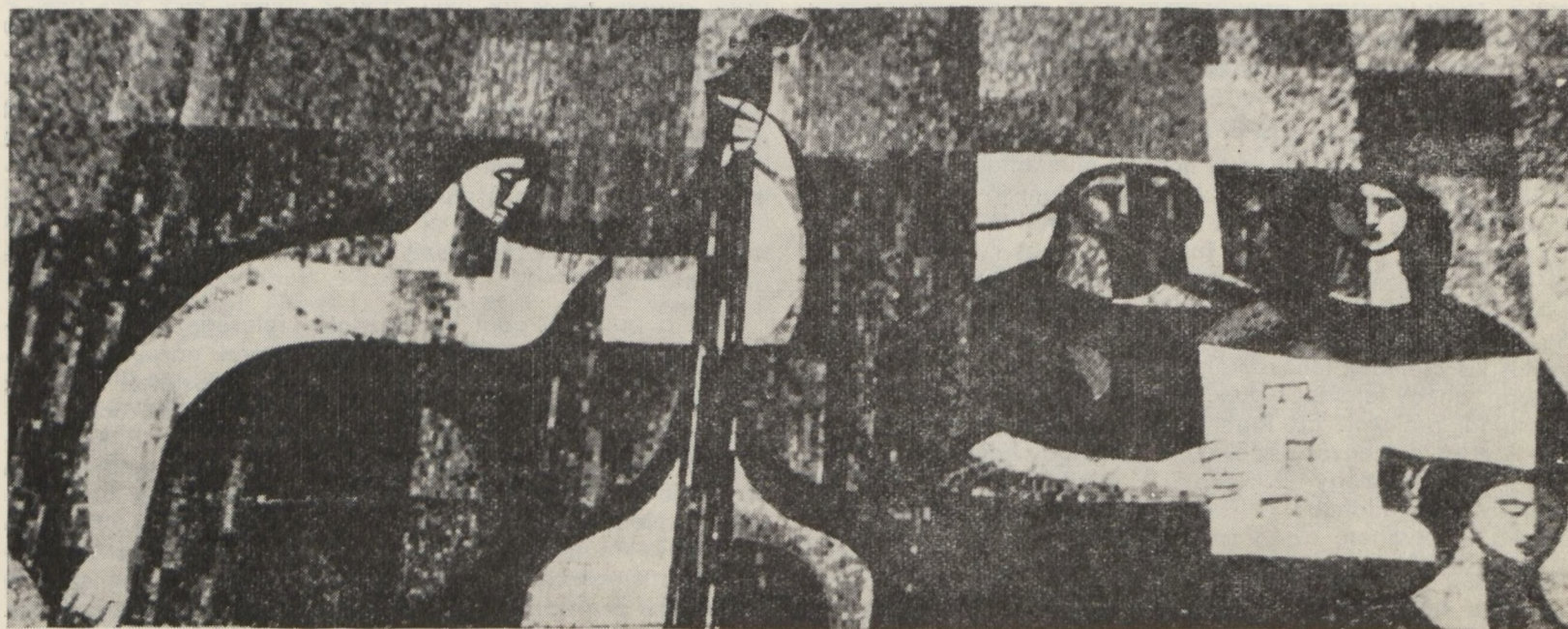
Alig beszélünk, üzenetek érte, hogy a nagymama hívja. Hogy menjen ki a kultur elé, ajándékot hozott neki. Erzsi visszaüzent: a gyűlölködés ellenére szépen meghívta nagyszüleit a ballagásra, nem jöttek el, vigyék az ajándékot, ahova akarják...

A kedves „nagymama” bosszúja nem maradt el. Otthon az ünnepi vacsora roncseit dobáltuk a szemetesvödörbe, lassan lámpaoltáshoz, lefekvéshez készülődtünk, amikor zörögtek az ajtón. Kilenc óra múlt. Ki az? – kiáltottam.

„Kezét csókolom, P. István vagyok, Józsi unokatestvére. A nagynénitől, a maga anyósától jövünk egy külföldi barátommal. És, és...” Mit akarnak? – mondom, közelebb lépve... „Ez itt a barátom, távoli rokon. P. Feri, az Ipolyon túlról, oda-átról, Szlovákiából. Külföldi! 19 éves fiatalember. Nősülne. A nagynéném, a maga anyósa kommandálta most neki, hogy jöjjünk, nézzük meg, kérjük meg az unokáját, Erzsikét, a maga lányát. Szép nagy lány, éppen ma elballagott a nyolcadikból... Hát ezért, kopogunk. Ha beengedni sziveskednének... Ne tessék haragudni!”

Felvettem a jósúlyú kutácsot, már nyúltam a kulcs után, hogy kiosztom a „jókedvű” leánykérőket, de aztán inkább elfújtam a lámpát. A kutácsot visszadobtam a szén közé. Hal-latszott, hogy egy darabig tétlábolt még a két fiatalember az ajtó előtt, aztán minden elcsendesedett.

Jéghideg lavór vizet tettem a székre, tetőtől talpig lemosakodtam a sötétben. Mire hálóingben benyitottam a szobába, a gyerekek mindhárman ágyban voltak. Láttam a félhomályban, nyitott szemmel feküdtek csendben, vártak rám... Csak annyit tudtam mondani az ágyam szélére ülve: nehéz nap volt, gyerekek...

Brigádvételkedők '72-'73

Azt hiszem, nem tévedek nagyot, amikor feltételezem, hogy a IV. öt éves terv első éveit, a X. pártkongresszus óta eltelt időszakot az utókor a munkásművelődés új szakaszaként emlegeti majd Salgótarjánban, Nógrád megyében is. Nem mintha különösen „látványos fordulatot” estünk volna túl, nem mintha „egetverően” nagy sikereket mondhatnánk magunkénak. Mégis; ha a közelmúltra visszatekintünk, nem lehet nem felfigyelnünk a munkásság művelődését szorgalmazó munka sajátosan új vonásaira.

Kultúra és közösség

Az ember társadalmi lény. Arra született, hogy életét közösségben élje le. Családban, lakóhelyi társulatokban, munkahelyen és azon kívül. A szocialista társadalom ezt különösen igényli és követeli. De igaz az is, hogy az egyre javuló élet-színvonal- az anyagiak mind bőségesebb birtoklása- magával hozott egy új jelenséget is; az emberek összehordják kis váraikat és bezárkóznak falai mögé. A munkás is, a nem munkás is.

Hogyan oldható fel ez az ellentmondás, milyen utakon nyerhető meg a fizikai és nem fizikai dolgozó egyszerre a kultúra és a kollektívizmus néhol-néhol közönyösen félretolt ügyének? A legnyilvánvalóbban kínálkozó szervezeti formán, a szocialista brigádrendszeren keresztül. A szocialista brigádok mint a kultúra befogadtatására alkalmas keret – tulajdonképpen már régóta adott, hiszen többek között az is különbözteti meg a szimpla brigádoktól, hogy az üzemi, gazdasági célkitűzések szervezettebb teljesítésén túl tagjai vállalják a szocialista együttélés egyéb normáit is. Az együttgondolkodást és közös cselekvést szórakozásban, tanulásban, művelődésben. S éppen, mert mindezt szabályzatba is foglalt kötelezettségnek ismerik el, a közművelődés már régebben utat kellett volna találjon hozzájuk. Pedig, hogy ez a mulasztás a munkáskultúra – a munkások rendelkezésére bocsátott differenciált tartalmak, formák, módszerek és kulturálódási igények – fejlesztésében számottevő akadály volt, az egy, az idén immár második évben megrendezett eseményen (s előzményein) jól lemérhető volt. Az esemény; a szocialista brigádok II. városi vetélkedője.

Az újszülött nem szeplőtelen

Ami előtt az idejű versenyről részletesebben szólnánk, forrassuk vissza az idő kerekét, és idézzük fel a kezdetet, a szocialista brigádok tavalyi városi vetélkedőjének eseményeit. Amely a város válságának ötvenedik évfordulóját ünneplő Salgótarjánt köszöntötte. A kezdeményezést nemvárt siker koronázta. A felhívásra a város hatvan brigádja reagált; hatvan közösség vállalta a verseny szabta kiírást, feltételeket. Tekintsünk végig a vetélkedő szakaszain; a selejtező során a benevezettek lelkesen látogatták a város művelődési intézményeit; beültek a moziba, színházba, ellátogattak a múzeumba- egyszóval gyűltek az ismeretek s ezzel együtt a továbbjutáshoz szükséges pontok is. A látványos elődöntőn és döntőn már a város munkásmozgalmából, gazdaságtörténetéből vizsgáztak a versenyzők. Öröm volt látni, hallani a kis kollektívák igyekezetét, győzni akarását. Aztán eldőlt a nagy verseny, kiosztották a díjakat, helyezéseket – s a résztvevőkkel való utólagos beszélgetés során az is kiderült, hogy az újszülött nem volt szeplőtelen. Ezt a tényt pedig még sokáig a „szemére vetették”. Nagyon sokan sérelmezték, hogy a nyertes brigádok – műszaki értelmiségek, „íróasztal mögöttiek” közül kerültek ki. És azonnal azt is hozzá tették; de hiszen ez természetes, ha figyelembe vesszük, hogy a fizikai és a műszaki brigádok – az előbbieknél nagy igyekezete ellenére sem egy starthelyről indultak. Aztán Sok brigád kifogásolta, hogy a pontszerző verseny során gyűjtött ismeretekből nem állítottak össze kérdéseket, nem kérték számon a látottakat-hallottakat. Pedig ez a módszer fényt derített volna arra, hogy mely brigádok voltak valóban aktív részesei egy-egy rendezvénynek,

és melyek, akik csak a pecsétek begyűjtéséig érdeklődtek az ajánlott műsorok iránt.

A második vetélkedőről – három felvonásban

A fenti hiányosságok nagyban hozzájárultak ahhoz, hogy az 1973-as év elején meghirdetett második városi vetélkedőre jelentkező brigádok száma jóval alacsonyabb volt, mint az előző évben. Ugyanakkor öröndetes tény, hogy több olyan vállalat, üzem is elküldte brigádjait a vetélkedőre, amely eddig még csak keveset hallatott magáról. Ismét megindult a harc a pontokért – nem hallgathatjuk el azonban az e szakaszban történt lemorzsolódást sem, bár ennek okait itt és most nem boncolgatjuk. A pontok összesítése alapján végülis 16 brigád jutott az elődöntőbe.

A művelődési központ üvegcsarnokában végigrakott asztalok mellett ültek a versenyző csapatok, s valamiféle jóleső borzongás futott végig a szemlélődő hátán, amikor a kohó mellett dolgozó munkás felállt és Váczi Mihály verseiből idézett, amikor kicsit felszegen és sután – talán mintha leckét mondana- ismertette a brigád névadójának, a nagy költő életének fontosabb állomásait. Ilyen és ehhez hasonló epizódok enyhítették az affölött érzett hosszúságot is; hogy lám, a rendezők nem okultak a tavalyi versenyből és ismét összeültették a műszaki és a fizikai brigádokat. Az elődöntő feladatait illetően nem akarunk részletekbe bocsátkozni, egy dolgot mégis érdemes megemlíteni. A csapatok feladatul kapták, hogy öt percen mutassák be a brigádjukat tetszés szerinti formában. Ha ehhez a feladathoz a kiírás- vagy a személyes beszélgetés- néhány ötlettel, jótanáccsal is szolgált volna, akkor nem az történik, ami történt; hogy a legtöbb csapat öt perces, hivatalos jelentéshez hasonló felolvasással mutatkozott be.

A délutáni döntőbe jutott nyolc csapatot a színpadon láthattuk viszont. A közönség a barátok, ismerősök, családtagok biztatása sokszor felforrósította a levegőt. A nehéz külpolitikai kérdésektől, a munkajogi, üzemi problémákon keresztül a tréfás játékokig mindenből volt részük a jól felkészült, tájékozott csapatoknak. Az első helyet és az ezzel járó hat ezer forintot a Vegyépszer Delta brigádja vívta ki magának, az AGROBER Szalvai Mihály és a brigádja előtt.

A konkluzió

A két vetélkedő mérlegének megvonására csak röviden vállalkozunk. Bebizonyosodott, hogy hasznos, jó ez a forma a szocialista brigádok tömeges mozgósítására, művelődési igényeik felkeltésére, vagy fokozására. Nem véletlen, hogy a salgótarjáni példa nyomán a megye számos községében rendeztek vagy rendeznek hasonló vetélkedőket. Óriási érdeklődés kíséretében.

De! Hogy ez az érdeklődés el ne apadjon, a verseny rendezőinek, patrónusainak körültekintőbben, alaposabban, a körülmények mélyreható elemzése alapján kell tervezni, mozgósítani, szabályokat fogalmazni.

Végezetül azt sem szabad elfelejteni, hogy nem az ember van a vetélkedőért, hanem a vetélkedő az emberért.

V. K. M.